

Büdcə Təşkilatları üçün 4 №-li Milli Mühasibat Uçotunun Standartı
“Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri”

Azərbaycan Respublikası Maliyyə
Nazirliyinin 2009-cu il “13” yanvar
tarixli İ-05 nömrəli əmri ilə təsdiq
edilmişdir.

Büdcə Təşkilatları üçün 4 №-li Milli Mühasibat Uçotunun Standartı
“Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri”

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Standartın təyinatı

1. Bu Standart "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq hazırlanmış və "Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri" adlı İctimai Sektor üçün 4 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına əsaslanmışdır

Məqsəd

2. Bu Standartın əsas məqsədi təşkilatın xarici valyuta ilə həyata keçirdiyi əməliyyatların, habelə xarici ölkələrdə aparılan fəaliyyətlərin təşkilatın maliyyə hesabatlarında əks etdirilməsi və maliyyə hesabatlarının təqdimat valyutasına çevrilməsi qaydalarının müəyyən edilməsidir
3. Bu Standart hansı məzənnənin seçiləcəyi və maliyyə hesabatlarında məzənnə dəyişikliklərinin təsirinin necə göstərilməsini müəyyən edir.

Standartın tətbiqi sahəsi

4. Mühasibat uçotunun hesablama metodu əsasında maliyyə hesabatları hazırlayan və təqdim edən təşkilat bu Standartın tətbiqi ilə bağlı Şərhlər və Tövsiyələrdəki əlavə şərtləri nəzərə almaqla, Standartın tələblərinə uyğun olaraq xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri ehtiyatları uçota almalıdır.
5. Mühasibat uçotunu tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktlar ilə bu Milli Mühasibat Uçotu Standartı arasında ziddiyyət yarandığı halda, hazırkı Standart tətbiq edilməlidir.
6. Bu Standart aşağıdakı hallarda tətbiq olunmalıdır:
 - (a) "Maliyyə alətləri: Tanınma və ölçülmə" adlı 39 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının əhatə dairəsində olan törəmə əməliyyatlar və qalıqlar istisna olmaqla, xarici valyutada olan əməliyyatların və qalıqların uçotu zamanı;
 - (b) təşkilatın konsolidasiya, proporsional konsolidasiya və ya iştirak payı metodu ilə maliyyə hesabatlarına daxil edilmiş xarici əməliyyatlarının maliyyə fəaliyyətinin və maliyyə vəziyyətinin çevrilməsi zamanı; və
 - (c) təşkilatın maliyyə fəaliyyətimim və maliyyə vəziyyətinin təqdimat valyutasına çevrildiyi zaman.
7. Xarici valyuta törəmə alətləri bu Standartın tətbiqi sahəsinə aiddir. Təşkilat "Maliyyə alətləri: Tanınma və ölçülmə" adlı 39 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı (məsələn, digər müqavilələrə daxil edilən bəzi xarici valyuta törəmə alətləri) bu Standartın tətbiqi sahəsindədir. Bu Standart həmçinin, təşkilat törəmə alətlər ilə bağlı olan məbləğləri əməliyyat valyutasından təqdimat valyutasına çevirdiyi zaman tətbiq edilir
8. Bu Standart, xarici əməliyyata xalis investisiya qoyuluşunun hedcinqi daxil olmaqla, xarici valyuta maddələrinin hedcinq üzrə uçotuna tətbiq edilmir. Hedcinq üzrə uçota 39 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı tətbiq edilir.
9. Bu standart təşkilatın xarici valyuta ilə təqdim edilmiş maliyyə hesabatlarına tətbiq edilir və bu maliyyə hesabatlarının Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotunun Standartına uyğun olan hesabatlar kimi təsvir edilməsi haqqında tələblər müəyyən edir. Maliyyə informasiyasının xarici valyutaya çevrilməsi bu tələblərə uyğun gəlmədiyi halda, Standart həmin informasiyanın açıqlanmasını müəyyənləşdirir.

10. Bu Standart xarici valyuta ilə aparılan əməliyyatlardan yaranan pul vəsaitlərinin hərəkətinin "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat"da təqdimatına və ya xarici əməliyyatlardan yaranan pul vəsaitləri hərəkətlərinin çevrilməsi zamanı tətbiq edilmir. (bax. "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" adlı 2 №-li Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotunun Standartı).

Əsas anlayışlar

11. Bu standartda istifadə edilmiş əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

Məzənnə fərqi – hər hansı bir valyuta vahidinin fərqli məzənnələr ilə digər valyuta vahidinə dəyişilməsindən yaranan fərkdir

Valyuta məzənnəsi – bir valyutanın digər valyuta ilə mübadiləsi əmsalıdır

Əməliyyat valyutası – təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi əsas iqtisadi mühitin valyutasıdır

Monetar maddələr – əldə saxlanılan valyuta vahidləri və sabit və ya müəyyən edilə bilən valyuta vahidləri miqdarında alınmalı və ya ödənilməli olan aktiv və ya öhdəliklərdir.

Xarici əməliyyata xalis investisiya qoyuluşu - hesabat verən təşkilatın həmin əməliyyatın xalis aktivlərində olan payıdır.

Xarici əməliyyata xalis investisiya qoyuluşu - hesabat verən təşkilatın həmin əməliyyatın xalis aktivlərində olan payıdır.

Spot məzənnəsi – dərhal mübadilə üçün mövcud olan məzənnədir

Digər Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarında müəyyən edilən şərtlər bu standartda digər standartlarda olduğu kimi eyni mənada işlədilir və ayrıca nəşr edilən Müəyyən Edilən Terminlər Lüğətinə daxil edilir

12. Təşkilatın əməliyyat valyutası ona uyğun olan əməliyyatları, hadisələri və şəraitləri əks etdirir. Buna uyğun olaraq, əməliyyat valyutası müəyyən edildikdən sonra həmin müvafiq əməliyyatlarda, hadisələrdə və şəraitlərdə dəyişikliklər olmadığı zamana qədər dəyişilə bilməz.
13. Əgər istifadə edilən əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutasıdırsa, o zaman, təşkilatın maliyyə hesabatları "Hiperinflasiya şəraitində maliyyə hesabatları" adlı Büdcə Təşkilatları üçün 10 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq yenidən təqdim edilməlidir. Təşkilat, maliyyə hesabatlarını yenidən Büdcə Təşkilatları üçün 10 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına əsasən tərtib etmədən yayına bilməz, məsələn, bu standarta uyğun olaraq müəyyən edilmiş əməliyyat valyutasından fərqli olan valyutanı özünün əməliyyat valyutası kimi qəbul etməklə yayınmaq kimi üsulla.

Xarici əməliyyata xalis investisiya qoyuluşu

14. Təşkilatın xarici əməliyyat aparın təşkilat tərəfindən ödənilməli olan debitor borclardan və xaricə əməliyyat aparın təşkilata ödənilməli olan kreditor borclardan ibarət monetar maddələri ola bilər. Belə maddənin həyat keçirilməsi yaxın gələcəkdə nə planlaşdırılmadığından, nə də gözlənilmədiyindən, əslində təşkilatın xarici əməliyyata yatırdığı xalis investisiyaların bir hissəsi kimi izah edilir və 28-ci və 29-cu maddələrə müvafiq olaraq uçota alınmalıdır.

Xarici valyuta ilə həyata keçirilən əməliyyatların təşkilatın hesabatlarında əməliyyat valyutası ilə təqdim edilməsi

İlkin tanınma

15. Xarici valyuta ilə həyata keçirilən əməliyyatlar, təşkilatın aşağıdakı əməliyyatları daxil olmaqla, xarici valyuta ilə ifadə edilmiş və ya ödənişi xarici valyutada tələb olunan əməliyyatlardır:
- qiymətləri xarici valyuta ilə göstərilən mal və xidmətlərin alqı və satqısı;;
 - xarici valyuta ilə göstərilmiş debitor və kreditor borcları üzrə vəsaitlərin borc alınması və verilməsi; və ya
 - xarici valyuta ilə ifadə edilmiş hər hansı başqa şəkildə aktivlərin alışı və ya satışı, öhdəliklərin götürülməsi və ya ödənilməsi
16. Xarici valyutada həyata keçirilən əməliyyat ilkin tanınma zamanı əməliyyat valyutasında, xarici valyutada olan məbləğə əməliyyat valyutası ilə xarici valyuta arasında əməliyyatın keçirildiyi tarixdə mövcud olan spot məzənnəsini tətbiq etməklə uçota alınmalıdır
17. Əməliyyat tarixi həmin əməliyyatın ilk dəfə Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq tanındığı tarix hesab edilir. Praktiki səbəblərə görə, adətən əməliyyat tarixində olan faktiki məzənnəyə yaxın olan məzənnə daha çox tətbiq edilir. Lakin məzənnənin kəskin surətdə dəyişkən olması müşahidə olunduğu halda, dövr üzrə orta məzənnənin tətbiq edilməsi münasib sayılır
18. Xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklər xarici valyuta ilə saxlanılan və ya ödənilməli olan pul vəsaiti və ya pul vəsaiti ekvivalentinə təsir edə bilər. Bu cür məzənnə fərqlərinin təqdimatı "*Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat*" adlı 2 №-li Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotunun Standartında əks olunmuşdur. Bu dəyişikliklər pul vəsaitinin hərəkəti olmasa da, hesabat dövrünün əvvəlində və sonunda pul vəsaitlərinin və pul vəsaiti ekvivalentlərinin uyğunlaşdırılması məqsədilə xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklərin xarici valyuta ilə saxlanılan və ya ödənilməli olan pul vəsaiti və ya pul vəsaiti ekvivalentinə təsiri pul vəsaitlərinin hərəkətinə dair hesabatda göstərilir. Bu məbləğlər əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyəti nəticəsində yaranan pul vəsaitlərinin hərəkətindən ayrı təqdim edilir və hesabat dövrünün sonuna olan valyuta məzənnələri ilə təqdim edilən pul vəsaitlərinin hərəkətində olan fərqləri (əgər mövcud olarsa) əhatə edir.

Növbəti hesabat vermə tarixində hesabatın təqdim edilməsi

19. Hər hesabat vermə tarixində:
- xarici valyuta ilə olan monetar maddələr hesabat tarixindəki məzənnədən istifadə etməklə çevrilməlidirlər;
 - xarici valyuta ilə olan və ilkin dəyəri ilə qiymətləndirilən qeyri-monetar maddələr əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə çevrilməlidirlər; və
 - xarici valyutada olan və ədalətli dəyərle ölçülən qeyri-monetar maddələr ədalətli dəyərin təyin edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə çevrilməlidirlər.
20. Maddənin balans dəyəri digər müvafiq Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq müəyyən edilir. Balans dəyərinin ilkin dəyər və ya ədalətli dəyər əsasında müəyyən edilməsindən asılı olmayaraq, əgər məbləğ xarici valyuta ilə müəyyən edilmişdirsə, bu Standarta uyğun olaraq əməliyyat valyutasına çevrilməlidir
21. Bəzi maddələrin balans dəyəri iki və ya daha çox məbləğlərin müqayisə edilməsi ilə müəyyən edilir. Məsələn, mal-material ehtiyatlarının balans dəyəri "*Ehtiyatlar*" adlı Büdcə Təşkilatları üçün 12 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq onların ilkin dəyərinin mümkün xalis satış dəyəri ilə müqayisəsi nəticəsində ən aşağı

olan dəyərle qiymətləndirilir. Belə aktivlər qeyri-monetar olduqları və xarici valyuta ilə qiymətləndirildikləri halda, balans dəyəri aşağıdakı məbləğlərin müqayisə edilməsi ilə hesablanır:

- (a) aktivin məbləği müəyyən edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq çevrilmiş ilkin dəyəri və ya, müvafiq olaraq, balans dəyəri, (yəni ilkin dəyərə görə qiymətləndirilən maddə üzrə əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixə olan məzənnə); və
- (b) müvafiq dəyərin müəyyən edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq çevrilmiş mümkün xalis satış dəyəri və ya, müvafiq olaraq, bərpa edilə bilən xidmət məbləği (məsələn, hesabat tarixinə olan yekun məzənnə)

Bu müqayisənin nəticəsində dəyərsizləşmə zərəri əməliyyat valyutasında tanınır, lakin xarici valyutada tanınmaya bilər, və ya əksinə

22. Bir neçə məzənnədən istifadə etmək mümkün olduğu zaman, əməliyyat üzrə gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətini təmin edən məzənnə və ya həmin pul vəsaitlərinin hərəkəti ölçülmə tarixində baş verərsə, qalıqın ödənilə biləcəyi məzənnə tətbiq olunmalıdır. Əgər iki valyuta arasında mübadilə müvəqqəti olaraq mümkün deyilsə, o zaman mübadilənin növbəti dəfə həyata keçirilə biləcəyi ilk məzənnə istifadə edilməlidir.

Məzənnə fərqlərinin tanınması

23. Monetar maddələrin ödənilməsindən və ya təşkilatın monetar maddələrin hesabat dövründə və ya əvvəlki maliyyə hesabatlarında ilkin tanınma zamanı çevrildiyi məzənnədən fərqli olan məzənnəyə görə çevrilməsindən yaranan məzənnə fərqləri, hazırkı Standartın 28-ci maddəsində göstərilənlər istisna olmaqla, yarandıqları dövrdə Mənfəət və zərər haqqında hesabatda mənfəət və ya zərər kimi tanınmalıdır.
24. Monetar maddələr xarici valyuta ilə aparılan əməliyyatdan yarandıqda və əməliyyatın tarixi ilə ödənişin həyata keçirilməsi tarixi arasında məzənnə dəyişməsi baş verərsə, məzənnə fərqi yaranır. Əməliyyat və onun ödənilməsi eyni hesabat dövrü ərzində həyata keçirildiyi zaman bütün məzənnə fərqi həmin dövr üzrə tanınır. Lakin, əməliyyat üzrə ödəniş sonrakı hesabat dövrü ərzində həyata keçirilərsə, o zaman, əməliyyatın ödənilməsi tarixinə qədər hər bir dövrdə tanınan məzənnə fərqi hər dövr üzrə mövcud olan mübadilə məzənnəsində baş vermiş dəyişikliklərlə müəyyən edilir.
25. Xarici valyuta məzənnəsində baş verən dəyişikliklərin pul vəsaitinin hərəkətinə dair hesabatda necə əks olunması 18-ci maddədə göstərilmişdir.
26. Qeyri-monetar maddə üzrə mənfəət və ya zərər birbaşa xalis aktivlərdə/kapitalda tanındığı zaman, həmin mənfəətin və ya zərərin məzənnə fərqi komponenti birbaşa olaraq xalis aktivlərdə/kapitalda tanınmalıdır. Bunun əksi olaraq, qeyri-monetar maddə üzrə mənfəət və ya zərər Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmışdırsa, o zaman, həmin mənfəətin və ya zərərin məzənnə fərqi komponenti Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmalıdır.
27. Digər Standartlar bəzi mənfəət və zərərlərin birbaşa olaraq xalis aktivlərdə/kapitalda tanınmasını tələb edir. Əgər belə bir aktiv xarici valyuta ilə qiymətləndirilsə, bu Standartın 19-ci maddəsinin (c) bəndinə uyğun olaraq yenidən ölçülmüş məbləğin onun müəyyən edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə ilə çevrilməsi və bunun nəticəsində yaranan məzənnə fərqlərinin xalis aktivlərdə/kapitalda tanınması tələb olunur.
28. Hesabat verən təşkilatın xarici əməliyyata qoyduğu xalis investisiyanın bir hissəsini təşkil edən monetar maddə üzrə yaranan məzənnə fərqləri (bax. 14-ci maddə) müvafiq olaraq, hesabat verən büdcə təşkilatlarının ayrı maliyyə hesabatlarında və ya xarici əməliyyatın fərdi maliyyə hesabatlarında mənfəət və ya zərərdə tanınmalıdır. Xarici əməliyyatın və hesabat verən təşkilatın əks edildiyi maliyyə hesabatlarında (məsələn, xarici əməliyyat aparən təşkilat törəmə təşkilat olduqda hazırlanan

birleştirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları) belə məzənnə fərqi ilkin olaraq xalis aktivlərin/kapitalın ayrı komponenti kimi və 46-ci maddəyə uyğun olaraq xalis investisiyanın xaric olunması zamanı isə mənfəət və zərər kimi tanınmalıdır

29. Monetar maddə hesabat verən təşkilatın xarici əməliyyata qoyduğu xalis investisiyanın bir hissəsini təşkil etdikdə və hesabat verən təşkilat əməliyyat valyutasında ifadə edildikdə, məzənnə fərqi 23-cü maddəyə uyğun olaraq xarici əməliyyatın fərdi maliyyə hesabatlarında yaranır. Əgər monetar maddə xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasında ifadə olunarsa, o zaman məzənnə fərqi 23-cü maddəyə uyğun olaraq hesabat verən təşkilat ayrı maliyyə hesabatlarında yaranır. Əgər belə bir maddə xarici təşkilatın və ya hesabat verən təşkilatın əməliyyat valyutasından fərqli valyutada ifadə olunarsa, məzənnə fərqi 23-cü maddəyə uyğun olaraq hesabat verən təşkilatın ayrı maliyyə hesabatlarında və xarici əməliyyatın fərdi maliyyə hesabatlarında yaranır. Belə məzənnə fərqləri xarici əməliyyatı və hesabat verən təşkilatı əks etdirən maliyyə hesabatlarında ayrı kapital komponentləri kimi yenidən təsnifləşdirilir.
30. Təşkilat öz uçotunu əməliyyat valyutasında deyil, digər valyutada aparırsa, maliyyə hesabatları tərtib olunduğu zaman bütün məbləğlər 15-22-ci maddələrə uyğun olaraq əməliyyat valyutasına çevrilməlidir. Belə etdikdə, maddələrin ilkin olaraq əməliyyat valyutasında qeyd olunduğu təqdirdə əldə olunacaq məbləğlərə bərabər məbləğlər alınır

Əməliyyat valyutasında dəyişiklik

31. Təşkilatın əməliyyat valyutası dəyişdikdə, təşkilat dəyişikliyin baş verdiyi tarixdən etibarən yeni əməliyyat valyutasına tətbiq edilə bilən çevirmə proseduralarını tətbiq etməlidir.
32. Əməliyyat valyutası müəyyən olunduqdan sonra, onun bir daha dəyişməsi yalnız müvafiq əməliyyatlarda, hadisələrdə və şərtlərdə dəyişikliyin baş verdiyi zaman mümkün ola bilər.
33. Əməliyyat valyutasında dəyişikliyin təsiri perspektiv olaraq uçota alınmalıdır. Qeyri-monetar maddələrin çevrilmiş məbləğləri ilkin dəyər ilə uçota alınır.. Bu Standartın 28-ci maddəsinə və 35-ci maddəsinin (c) bəndinə uyğun olaraq, əvvəllər kapitalda təsnifləşdirilmiş xarici əməliyyatların çevrilməsindən yaranan məzənnə fərqləri əməliyyat ləğv olunmayana qədər Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmırlar.

Əməliyyat valyutasından fərqli təqdimat valyutasının istifadə olunması Təqdimat valyutasına çevirmə

34. Təşkilat maliyyə hesabatlarını istənilən valyutada (və ya valyutalarda) təqdim edə bilər. Əgər təşkilatın təqdimat valyutası əməliyyat valyutasından fərqlənsə, təşkilat maliyyə fəaliyyətini və maliyyə durumunu təqdimat valyutasına çevirməlidir. Belə ki, əgər iqtisadi qurum (məsələn beynəlxalq təşkilat), müxtəlif əməliyyat valyutaları olan ayrı-ayrı təşkilatlardan ibarətdirsə, bu zaman, birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi üçün hər bir təşkilatın maliyyə fəaliyyəti və maliyyə durumu ümumi valyutada göstərilməlidir.
35. Əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan təşkilatın maliyyə fəaliyyəti və maliyyə durumu müxtəlif təqdimat valyutalarına aşağıdakı qaydalara əsasən çevrilməlidir:
- (a) hər təqdim edilmiş maliyyə durumuna dair hesabatda aktiv və öhdəliklər (müqayisəli məbləğlər daxil olmaqla) maliyyə durumuna dair hesabat tarixində mövcud olan hesabat tarixinə məzənnə ilə çevrilməlidir;

Büdcə Təşkilatları üçün 4 №-li Milli Mühasibat Uçotunun Standartı
"Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri"

- (b) maliyyə fəaliyyətinə dair hesabatda olan gəlir və xərclər (müqayisəli məbləğlər daxil olmaqla) əməliyyatların həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə çevrilməlidirlər;
- (c) nəticədə yaranan bütün məzənnə fərqləri xalis aktivlərin/kapitalın ayrıca komponenti kimi tanınmalıdır
36. Praktiki məqsədlər üçün, əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə yaxın olan məzənnə, məsələn, dövr üzrə orta məzənnə, gəlir və xərc maddələrinin çevrilməsi üçün istifadə edilir. Lakin, məzənnə kəskin surətdə dəyişərsə, orta məzənnənin istifadə olunması məqsədə uyğun deyildir.
37. Hazırkı Standartın 35-ci maddəsinin (c) bəndində istinad edilən məzənnə fərqləri aşağıdakılardan yaranır:
- (a) gəlir və xərclərin, əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə, aktiv və öhdəliklərin isə hesabat tarixinə məzənnə ilə çevrilməsindən. Belə məzənnə fərqləri Mənfəət və zərər haqda hesabatda və birbaşa xalis aktivlər/kapitalda tanınan gəlir və xərc maddələri üzrə yaranırlar.
- (b) hesabat ilinin əvvəlinə olan xalis aktivlərin/kapitalın qalıqlarının əvvəlki hesabat tarixinə məzənnədən fərqli olan hesabat tarixinə məzənnə ilə çevrilməsindən.
- Məzənnədə baş verən dəyişikliklər əməliyyatlardan irəli gələn cari və gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinə çox az təsir etdiyinə görə və ya birbaşa təsir etmədiyinə görə, bu məzənnə fərqləri Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmırlar. Məzənnə fərqləri konsolidə edilmiş, lakin tam mülkiyyətdə olmayan xarici əməliyyatlarla əlaqəli olduğu zaman, maliyyə hesabatlarının təqdimat valyutasına çevrilməsi nəticəsində yaranan və azlıqların payına aid edilən yığılmış məzənnə fərqləri konsolidasiya edilmiş (birləşdirilmiş) maliyyə durumuna dair hesabatda azlıqların payına aid edilərək həmin payın bir hissəsi kimi tanınırlar
38. Əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olan təşkilatın maliyyə fəaliyyəti və maliyyə durumu digər təqdimat valyutasına aşağıdakı qaydalar üzrə çevrilməlidir:
- (a) bütün məbləğlər (yeni aktivlər, öhdəliklər, xalis aktivlər/kapital maddələri, gəlir və xərclər, müqayisəli məbləğlər daxil olmaqla) ən axırncı maliyyə durumuna dair hesabatı tarixində mövcud olan hesabat tarixinə məzənnə ilə çevrilməlidirlər, bundan başqa
- (b) məbləğlər hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan valyutaya çevrildiyi zaman, müqayisəli məbləğlər əvvəlki ilin müvafiq maliyyə hesabatlarında cari il məbləğləri kimi təqdim edilən məbləğlər olmalıdır (yəni qiymət səviyyəsində və məzənnədə sonrakı dəyişikliklər üzrə düzəliş edilmədən).
39. Təşkilatın əməliyyat valyutası hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olduğu zaman təşkilat, 38-ci maddədə göstərilmiş çevirmə metodunu tətbiq etməzdən əvvəl, maliyyə hesabatlarını "Hiperinflasiya şəraitində maliyyə hesabatları" adlı Büdcə Təşkilatları üçün 10 №-li Milli Mühasibat Uçotunun Standartına uyğun olaraq, hiperinflasiyalı iqtisadiyyatın valyutası olmayan valyutaya çevrilən müqayisəli məbləğlər istisna olmaqla, yenidən təqdim etməlidir (bax. 38-ci maddənin (b) bəndi). Əgər iqtisadiyyat artıq hiperinflasiyalı deyilsə və təşkilat maliyyə hesabatlarını Büdcə Təşkilatları üçün 10 №-li Milli Mühasibat Uçotunun Standartına uyğun olaraq yenidən təqdim etmərsə, həmin təşkilatın maliyyə hesabatlarını yenidən təqdimatını dayandırdığı tarixdə mövcud olan qiymət səviyyəsinə çatdırılmış məbləğləri təqdimat valyutasına çevirmək üçün ilkin dəyər kimi istifadə etməlidir.

Xarici əməliyyatın çevrilməsi

40. Xarici əməliyyatın hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatlarına konsolidasiya, proporsional konsolidasiya və ya iştirak payı metodu ilə daxil edilməsi üçün xarici əməliyyatın nəticələri və maliyyə vəziyyəti təqdimat valyutasına çevrildiyi zaman, hazırkı Standartın 34-39-cu maddələrindən əlavə, 41-45-ci maddələri də tətbiq edilir.
41. Xarici əməliyyatın maliyyə fəaliyyətinin və maliyyə durumunun hesabat verən təşkilatın eyni göstəriciləri ilə birləşdirilməsi normal konsolidasiya proseduruna əsasən həyata keçirilir, məsələn, iqtisadi qurumun qalıqlarının və əməliyyatlarının ləğv olunması kimi
42. Lakin, təşkilat daxilində istər uzunmüddətli, istərsə də qısamüddətli monetar aktiv (və ya öhdəlik), mübadilə məzənnəsində baş vermiş dəyişikliklərin nəticələri birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarında göstərilmədən, təşkilat daxilində digər müxəbir öhdəlik (və ya aktiv) ilə qarşılıqlı əvəzləşdirilə bilməz. Çünki monetar maddələr bir valyutanın digərinə çevrilməsi öhdəliyini əks etdirir və məzənnədə dəyişikliklər nəticəsində hesabat verən təşkilatın mənfəət və ya zərərinə yaraşır. Nəticə etibarlı ilə, hesabat verən təşkilatın konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarında belə məzənnə fərqi mənfəət və ya zərər kimi tanınmaqda davam edir və ya, 28-ci maddədə təsvir edilmiş şərtlərin nəticəsində yaranmışsa, xarici əməliyyatın xaric olunmasına qədər xalis aktivlər/kapital kimi təsnifləşdiriləcəkdir
43. Xarici əməliyyatın maliyyə hesabatlarının tarixi hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatları tarixindən fərqli olduqda, xarici əməliyyat adətən, hesabat verən təşkilatın hesabat tarixinə uyğun əlavə hesabat hazırlayır. Belə bir hesabat hazırlanmadığı halda, tarixlər arasında fərqi üç aydan çox olmaması və müxtəlif tarixlər arasında baş vermiş hər hansı əhəmiyyətli əməliyyat və hadisələrin təsiri üzrə düzəlişlərin edilməsi şərti ilə, *"Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) və fərdi maliyyə hesabatları"* adlı Büdcə Təşkilatları üçün 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq, digər hesabat tarixinin tətbiq olunmasına icazə verilir. Bu halda, xarici əməliyyatın aktivləri və öhdəlikləri xarici əməliyyatın hesabatın verilməsi tarixində mövcud olan məzənnəyə görə çevrilirlər.
44. Hesabat verən təşkilatın hesabat vermə tarixinə qədər məzənnədə baş verən əhəmiyyətli dəyişikliklər üzrə düzəlişlər *"Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) və Fərdi Maliyyə Hesabatları"* adlı Büdcə Təşkilatları üçün 6 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq edilməlidir.
45. Xarici əməliyyatın alınması nəticəsində yaranan qudvil və həmin xarici əməliyyatın alınması nəticəsində yaranan aktiv və öhdəliklərin balans dəyərinin onların ədalətli dəyərinə bərabər edilməsi üzrə düzəlişlər xarici əməliyyatın aktiv və öhdəlikləri kimi tanınmalıdır. Belə ki, onlar xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasında ifadə edilməli və hazırkı Standartın 35-ci və 38-ci maddələrinə uyğun olaraq hesabat tarixinə məzənnəyə əsasən çevrilməlidir

Xarici əməliyyatın xaric (ləğv) olunması

46. Xarici əməliyyatın xaric olunması zamanı, həmin təşkilata aid olan xalis aktivlərin/kapitalın ayrı komponentində təxirə salınmış məzənnə fərqlərinin yığılmış məbləğləri xaric olunmanın nəticəsində mənfəət və ya zərər tanındığı zaman mənfəət və zərərdə tanınmalıdır

47. Təşkilatın xarici əməliyyatda iştirakının xaric olunması satış, ləğv edilmə, səhmdar kapitalının ödənilməsi və ya təşkilatdan tam və ya onun bir hissəsindən imtina etmək yolu ilə həyata keçirilə bilər. Dividentlərin və müvafiq bölüşdürmələrin ödənilməsi əməliyyatın xaric edilməsinin hissəsini yalnız bunun investisiyanın geri qaytarılmasını əks etdirdiyi halda təşkil edir, (məsələn, xarici təşkilatın alınmasından əvvəlki dövrün mənfəəti üzrə dividentlərin və ya müvafiq bölüşdürmələrin ödənilməsi zamanı). Qismən xaric etmə zamanı müvafiq yığılmış məzənnə fərqlərinin yalnız mütənasib hissəsi mənfəət və ya zərərə daxil edilir Xarici əməliyyatın balans dəyərinin silinməsi qismən ləğv edilmə hesab olunmur. Müvafiq olaraq, silinmə tarixində məzənnə fərqi üzrə təxirə salınmış mənfəət və ya zərərin heç bir hissəsi Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmır.

Məzənnə Fərqləri ilə bağlı Vergi Təsiri

48. Mənfəət vergisinə cəlb edilən hesabat verən büdcə təşkilatları üçün xarici valyuta ilə həyata keçirilən əməliyyatlardan yaranan mənfəət və zərər, habelə təşkilatın (xarici əməliyyatlar daxil olmaqla) maliyyə fəaliyyətinin və maliyyə durumunun digər valyutaya çevrilməsindən yaranan məzənnə fərqləri üzrə təlimatlar "Mənfəət vergisi" adlı 12 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında əks olunmuşdur.

İNFORMASIYANIN AÇIQLANMASI

49. Büdcə təşkilatları üçün, hazırkı Standartın 51-ci və 53-55-ci maddələrində istifadə edilən "əməliyyat valyutası" ifadəsi nəzarət edən təşkilatın əməliyyat valyutasına aid edilir.
50. Təşkilat aşağıdakı məlumatları açıqlamalıdır:
- (a) "Maliyyə alətləri: Tanınma və ölçülmə" adlı 39 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına uyğun olaraq mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda ədalətli dəyərlə qiymətləndirilən maliyyə alətləri üzrə yaranan məzənnə fərqləri istisna olmaqla, mənfəət və ya zərərdə tanınan məzənnə fərqlərinin məbləğini; və
- (b) kapitalın ayrıca komponenti kimi təsnifləşdirilən xalis məzənnə fərqləri, və belə məzənnə fərqlərinin dövrün əvvəlinə və dövrün sonuna olan məbləğlərin tutuşdurulub yoxlanılması
51. Təqdimat valyutası əməliyyat valyutasından fərqli olduqda, bu fakt, onun səbəbi və əməliyyat valyutası açıqlanmalıdır.
52. Hesabat verən təşkilatın və ya əhəmiyyətli xarici əməliyyatın əməliyyat valyutasında dəyişiklik olarsa, bu fakt və həmin dəyişikliyin səbəbi açıqlanmalıdır
53. Təşkilatın maliyyə hesabatlarını əməliyyat valyutasından fərqli valyutada təqdim etdikdə, maliyyə hesabatlarının Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olduğunu yalnız, 35 və 38-ci maddələrdə göstərilmiş çevirmə metodu daxil olmaqla, onların hər bir ayrı-ayrılıqda tətbiq edilən Standartların bütün tələblərinə uyğun olduğu zaman qeyd etməlidir
54. Təşkilat 34-cü maddənin tələblərini yerinə yetirmədən öz maliyyə hesabatlarını və digər maliyyə məlumatlarını əməliyyat valyutasından fərqli valyutada təqdim etdikdə,

Büdcə Təşkilatları üçün 4 Nö-li Milli Mühasibat Uçotunun Standartı
"Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri"

belə çevirmə Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun sayılmır, buna görə də hazırkı Standartın 55-ci maddəsində təsvir edilmiş açıqlamaların təqdim edilməsi tələb edilir

55. Təşkilat özünün maliyyə hesabatlarını və ya digər maliyyə məlumatlarını həm əməliyyat valyutasından, həm də təqdimat valyutasından fərqli olan valyuta ilə təqdim etdikdə və eyni zamanda hazırkı Standartın 53-cü maddəsinin tələblərini yerinə yetirmədikdə, aşağıda qeyd edilənləri yerinə yetirməlidir:
- (a) həmin məlumatların Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq təqdim edilmiş məlumatlardan fərqləndirilməsi məqsədilə, onların əlavə məlumat xarakterli olduğu açıq-aydın müəyyən edilməlidir;
 - (b) əlavə xarakterli məlumatın təqdim edildiyi valyuta açıqlanmalıdır; və
 - (c) Təşkilatın əməliyyat valyutası və əlavə xarakterli məlumatın müəyyən edilməsi üçün istifadə edilən çevirmə metodu açıqlanmalıdır

QÜVVƏYƏ MİNMƏ TARİXİ

56. Hazırkı Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartı Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin müvafiq əmri ilə qüvvəyə minir
57. Əgər təşkilat Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartında müəyyən edildiyi kimi maliyyə hesabatını təqdim etmək məqsədilə mühasibat uçotunun hesablama prinsipini qəbul edərsə, yuxarıda qeyd edilən hüquqi qüvvəyə minmə tarixindən sonra standart təsərrüfat subyektinin qəbul tarixindən başlayaraq və ondan sonrakı dövr üçün illik maliyyə hesabatına tətbiq ediləcəkdir